

Η ΠΟΡΕΙΑ ΤΩΝ ΘΕΟΛΟΓΙΚΩΝ ΔΙΑΛΟΓΩΝ ΣΗΜΕΡΑ

του Σεβ. Μητροπολίτου Αττικής κ. Παντελεήμονος

Αξιολόγηση τῶν Θεολογικῶν Διαλόγων

Ἵστερα ἀπ' ὅσα ἐλέχθησαν ὡς τώρα κρίνομε σκόπιμο νά προβοῦμε σέ μία σύντομη ἀξιολόγηση τῶν διμερῶν Θεολογικῶν Διαλόγων.

1) Ὅπως εἶπαμε στήν ἀρχή τῆς Εἰσηγήσεώς μας οἱ Θεολογικοὶ Διάλογοι προέκυψαν ἀπό τήν ἀνάγκη προσεγγίσεως, συνεργασίας καί ἐνότητος ταῶν Χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν καί Ὁμολογιῶν γιά τήν ἀπό κοινοῦ ἀντιμετώπιση ἐξωτερικῶν κινδύνων καί μεγάλων κοινωνικῶν προβλημάτων, καθὼς καί γιά τήν ἀντίσταση στήν ὀργανωμένη καί συνεχῶς αὐξανόμενη ἀπάθεια τῆς πατροπαράδοτου χριστιανικῆς θρησκείας στό περιθώριο τοῦ δημόσιου καί κοινωνικοῦ βίου τῶν λαῶν, κυρίως τῆς Δύσεως. Ὁ στόχος αὐτός τῆς συνεργασίας σέ σημαντικό μέτρο ἐπετεύχθη, ὅπως λ.χ. στήν κοινή ἀντίδραση τῶν Χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν στόν ἐπιχειρούμενο Χριστιανικό ἀποχρωματισμό τῆς Εὐρώπης καί τήν ἀπεμπόληση τῆς Χριστιανικῆς ταυτότητος μέ τό νέο Εὐρωπαϊκό Σύνταγμα. Στήν κοινή αὐτή Χριστιανική ἀντίδραση ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος διαδραμάτισε ρόλο πρωταγωνιστικό.

Ὅμως παρά τήν πολλαπλῶς ἐκπεφρασμένη βούληση τῶν Χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν καί Ὁμολογιῶν, παρά τίς κοπιώδεις ἐργασίες τῶν Θεολογικῶν Ἐπιτροπῶν, τά ἀποτελέσματα τῶν Θεολογικῶν Διαλόγων ἕως σήμερα στό θεολογικό πεδίο δέν εἶναι τά ἀναμενόμενα. Ὑπῆρξαν ἀσφαλῶς βήματα προόδου καί θεολογικῶν προσεγγίσεων, ἀλλά καί παλινδρομήσεις, καί διαφωνίες καί στασιμότητες.

2) Ἡ συμμετοχή τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας στούς Θεολογικοὺς Διαλόγους μέ τούς ἑτεροδόξους δέν συνεπάγεται ἄρνηση ἢ ἀπώλεια τῆς αὐτοσυνειδησίας της ὡς τῆς μίας, ἀγίας, καθολικῆς καί ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας. Ὅταν ὁμιλοῦμε γιά Ἐκκλησίες στούς Διαλόγους κάνομε χρήση τῆς λέξεως ὡς τεχνικοῦ ὄρου καταχρηστικῶς στόν κοινό λόγο. Τοῦτο δέν σημαίνει ὅτι θεωροῦμε τήν Ὁρθόδοξο Ἐκκλησία ὡς μία τῶν “ὁμολογιακῶν Ἐκκλησιῶν” οὔτε ὅτι ταυτίζομε τίς “Ἐκκλησίες” πρός τήν Μία Ἐκκλησία, οὔτε ὅτι προσχωροῦμε κατά κάποιον τρόπο στήν θεωρία τῶν “κλάδων” ἢ τῆς “περιεκτικότητος”, τίς ὁποῖες ἀπορρίπτει ἡ Ὁρθόδοξη πίστη. Ἡ δέ διάκριση μεταξύ “Ἐκκλησιῶν” καί “Ὁμολογιῶν” ἐξηγεῖται ἀπό τό γεγονός τῆς χρήσεως τοῦ τεχνικοῦ ὄρου “Ἐκκλησίες”, ἔστω καί καταχρηστικῶς, μέ κριτήριο τήν πίστη στά βασικά χριστιανικά δόγματα καί τήν ἀδιάσπαστη συνέχεια τῆς ἀποστολικῆς διαδοχῆς.

Ἐπομένως ἡ συμμετοχή τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας στούς Θεολογικοὺς διαλόγους χωρίς προηγουμένως νά ἔχει ξεκαθαρισθῆ τό θέμα περὶ Ἐκκλησίας μέ τούς διαλεγόμενους ἀποτελεῖ σημαντική παραχώρηση τῶν Ὁρθοδόξων ὑπέρ τῆς ἐνότητος.

3) Ἡ μέθοδος πού ἐπελέγη γιά τήν ἔναρξη τῶν Θεολογικῶν Διαλόγων ἀπό τά σημεῖα πού ἐνώνουν καί ὄχι ἀπό αὐτά πού χωρίζουν τίς Ἐκκλησίες δημιουργεῖ στήν ἀρχή κλίμα εὐφορίας καί αἰσιοδοξίας πού ὅμως μεταβάλλεται καί ἀντιστρέφεται μέ τήν πάροδο τοῦ χρόνου καί τήν πρόοδο τῶν συζητήσεων, διότι ὑποχρεωτικῶς ὁ Διάλογος ὀδηγεῖ ἀπό τά θέματα συμφωνίας εἰς αὐτά τῆς διαφωνίας. Ἐτσι ἀπομακρύνεται ὁ ὀρίζοντας τῆς ἐπιθυμητῆς ἐνότητος

4) Τά μέλη τῶν Θεολογικῶν Ἐπιτροπῶν, κυρίως ἀπό τήν πλευρά τῶν Ὁρθοδόξων, δέν ἔχουν σαφεῖς ἐκκλησιαστικές ὁδηγίες γιά τήν ὑπερβαση τῶν ἐμφανιζομένων κατά τήν πορεία τῶν θεολογικῶν συζητήσεων δυσχερειῶν, μέ συνέπεια νά ἐκδηλώνονται πικρίες, διαφωνίες καί ἐπικρίσεις ἐνίοτε μεταξύ των. Γεγονός, πού ὄχι μόνο δυσκολεύει τόν Διάλογο, ἀλλά καί ἐκθέτει τούς Ὁρθοδόξους στά ὅμματα τῶν συνομιλητῶν τους. Εἶναι ἐπομένως ἀναγκαῖα ἡ παρακολούθηση, ἡ καθοδήγηση καί ἡ ἐνίσχυση τῶν Συνοδικῶς ὀριζομένων Θεολογικῶν Ἐπιτροπῶν καί ἡ Συνοδική ἔγκριση τῶν συμφωνιῶν πού ἐπιτυγχάνονται διὰ τῶν ἐκδιδόμενων κοινῶν κειμένων, διαφορετικά δέν θά ἔχουν ἐπίσημο ἐκκλησιαστικό, ἀλλά ἀπλῶς καί μόνον ἀκαδημαϊκόν χαρακτήρα.

5) Η Συνοδική έγκριση των κατά τους Θεολογικούς Διαλόγους επιτυγχανομένων συμφωνιών καθίσταται περισσότερο αναγκαία και επιβεβλημένη διότι η επιλογή της μεθόδου των Επιτροπών κατά την διεξαγωγή των Θεολογικών Διαλόγων παρακάμπτει την καθιερωμένη στην αρχαία αδιαίρετη Εκκλησία αρχή της Συνοδικής διαδικασίας. Το έργο των Επιτροπών εκκλησιολογικώς κατανοείται μόνον ως προκαταρκτική εργασία και κατ'άναφοράν (ad referendum) προς την τελική κυριαρχική Συνοδική κρίση.

6) Κατά την κατάρτιση του θεματολογίου των Θεολογικών Διαλόγων ή κατά την σύνταξη των κοινών θεολογικών κειμένων, στην περίπτωση διαφωνιών ή διχογνωμιών δέν είναι επιτρεπτό εκκλησιολογικώς να ισχύση ή κανονική αρχή της πλειονοψηφίας που κατοχυρώνεται από τον 6ο Κανόνα της Α' εν Νικαία Οικουμενικής Συνόδου (325) "κρατείτω ή των πλειόνων ψήφος". Η αρχή της πλειονοψηφίας θά ήμποροῦσε να εφαρμοσθῆ μόνον σέ άμιγῶς διαδικαστικά ζητήματα του έργου των Θεολόγων Διαλόγων και όχι σέ θέματα που άπτονται άμέσως ή έμμέσως, της πίστεως. Διότι "ή άλήθεια της πίστεως υπέρκειται οίασδήποτε άθροιστικής άξίας ή ύποκειμενικών γνώμων ή τουλάχιστον δέν ταυτίζεται κατ'ανάγκη προς την των "πλειόνων γνώμη".

7) Σημαντική δυσκολία στην πορεία των Θεολογικών Διαλόγων εκτός εκείνης, που συνίσταται στην ασάφεια των εκκλησιαστικών όδηγιών και των αντικειμενικών κριτηρίων, είναι ή διαφορετική γλώσσα που χρησιμοποιούν οί επί μέρους αντιπροσωπείες. Είναι γνωστό ότι τό περιεχόμενο των ίδιων θεολογικών όρων φορτιζόμενον άνάλογα μέ την όμολογιακή εκκλησιαστική και θεολογική ευαισθησία κάθε Αντιπροσωπείας, Εκκλησίας ή Όμολογίας, που συμμετέχει στό Διάλογο, διαφοροποιείται και προσλαμβάνει ποικίλη θεολογική σημασία και άξία. Η διαπίστωση αυτή οδηγεί αυτούς, που συμμετέχουν σέ κάθε Διάλογο, στην ανάγκη "χρησιμοποίησεως άμφισήμων ή πολυσήμων διατυπώσεων", που προσφέρονται σέ ποικίλη έρμηνευτική προσέγγιση από τά ενδιαφερόμενα μέρη. Έτσι αναπτύσσεται μία ιδιότυπη τεχνική στην σύνταξη των κοινών θεολογικών κειμένων, που άποσκοπεί όχι μόνο στην υπέρβαση των θεολογικών δυσχεριών για την επίτευξη συμφωνίας, αλλά και στην "τεχνητή παράκαμψη" ούσιωδών θεολογικών διαφορών.

8) Σημαντικό στοιχείο στην αξιολόγηση του έργου των Θεολογικών Διαλόγων είναι ή συγκρότηση πολλών Θεολογικών Επιτροπών από κάθε Εκκλησία ή Όμολογία, διότι κάθε μία συμμετέχει στους έπίσημους Θεολογικούς Διαλόγους μέ όλες τίς άλλες σημαντικώτερες Εκκλησίες ή Όμολογίες. Κάθε Επιτροπή συμμετέχει σέ ένα ή περισσότερους Διαλόγους και συντάσσει κοινά θεολογικά κείμενα για κάθε συγκεκριμένο Θεολογικό Διάλογο. Συμβαίνει όμως, λόγω της συγγενείας του θεματολογίου όλων των διμερών Διαλόγων, οί Θεολογικές Επιτροπές της ίδιας Εκκλησίας, όταν μάλιστα έχουν διαφορετική συγκρότηση, να συμμετέχουν στην σύνταξη και ύπογραφή κοινών θεολογικών κειμένων για τό ίδιο θέμα μέ διαφορετικό περιεχόμενο, λόγω της διαφορετικής θεολογικής και εκκλησιαστικής παραδόσεως του άλλου μέρους του Διαλόγου. Έτσι, κάθε Εκκλησία ή Όμολογία εύρίσκεται ξαφνικά εμπρός σέ διαφορετικά, για τό ίδιο θέμα, θεολογικά κείμενα.

9) Τό πρόβλημα είναι οξύτερο για τά μέλη των Όρθοδόξων Αντιπροσωπειών ένεκα της διοικητικής διοργανώσεως της Όρθοδόξου Εκκλησίας σέ τοπικές Εκκλησίες. Έδώ έχομε πολλές Όρθόδοξες Αντιπροσωπείες στον ίδιο Θεολογικό Διάλογο, που δέν έχουν τον αναγκαίο συντονισμό όχι μόνο στά πλαίσια των διμερών Διαλόγων, αλλά ούτε στά πλαίσια της Όρθοδόξου Αντιπροσωπείας του ίδιου Διαλόγου. Για την λύση του σημαντικού αυτού προβλήματος και την υπέρβαση των δυσκολιών ή Όρθόδοξος Εκκλησία καθιέρωσε τίς Διορθόδοξες Προπαρασκευαστικές Διασκέψεις και Συναντήσεις, μέ συντονιστικό ρόλο του Οικουμενικού Πατριαρχείου και σκοπό την προετοιμασία και συμφωνία των Όρθοδόξων Αντιπροσωπειών στα ύπό συζήτηση και έπεξεργασία θέματα κάθε Θεολογικού Διαλόγου.

10) Σημαντικό θετικό στοιχείο στην αξιολόγηση των Θεολογικών Διαλόγων είναι ή στροφή των έτεροδόξων προς την πατερική παράδοση της αρχαίας αδιαίρετου Εκκλησίας και ή αναθεώρηση ώρισμένων αποκλινουσών από την παράδοση αυτήν διδασκαλιών τους, ως συνέπεια της δυναμικής και πειστικής μαρτυρίας της Όρθοδοξίας κατά την διαλεκτική έπικοινωνία της μέ αυτούς. Καρποί των διμερών Θεολογικών Διαλόγων είναι: Η έγκατάλειψη ή ό περιορισμός του άθέμιτου άτομικού προσηλυτισμού από τους Προτεστάντες και τους Ρωμαιοκαθολικούς εις βάρος των Όρθοδόξων, ή ανάπτυξη του ενδιαφέροντος του δυτικού χριστιανικού κόσμου για την Όρθόδοξη πνευματικότητα (λατρεία, μοναχισμό, τέχνη κ.ά.), ή άπάλειψη του Filioque άπ'τό Σύμβολο της Πίστεως, ή σημαντική προσφορά των Όρθοδόξων στην εκκλησιολογία και μάλιστα στή μυστηριολογία των Δυτικών, ή επίδραση της Όρθοδόξου θεολογίας στην θεολογία του Χριστιανισμού της Δύσεως, που είναι καταφανής άκόμα και στα έπίσημα συνοδικά κείμενα της Β' Βατικανής Συνόδου, καθώς και στα θεολογικά κείμενα του Προτεσταντισμού στό Παγκόσμιο Συμβούλιο Εκκλησιών και στό Συμβούλιο Εύρωπαϊκών Εκκλησιών. Είναι χαρακτηριστικό τό άκόλουθο κείμενο από τό Διάταγμα της Β' Βατικανής Συνόδου: "Οί πάντες όφείλουν να μάθουν ότι είναι πολύ σημαντικό να γνωρίζουν, να σέβονται, να διαφυλάττουν και να αναπτύσσουν την τόσο πλούσια λειτουργική και πνευματική κληρονομία της Ανατολής, μέ σκοπό να

διαφυλάξουν πιστῶς τήν πληρότητα τῆς χριστιανικῆς παραδόσεως καί νά πραγματοποιήσουν τήν καταλλαγή τῶν ἀνατολικῶν καί δυτικῶν χριστιανῶν".

11) Ἀλλά καί ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, χωρίς νά διακινδυνεύσῃ τήν ἀκεραιότητα τῶν δογμάτων της, χωρίς ἴχνος ὑποχωρήσεως ἢ συμβιβασμοῦ ἔναντι τῶν ἑτεροδόξων, ὠφελήθηκε πολλαπλῶς ἀπό τοὺς Θεολογικοὺς Διαλόγους διότι ἀνανέωσε τόν ἐσωτερικό πνευματικό βίο της, ἐβελτίωσε τήν ὀργάνωσή της, ἐνίσχυσε τήν βαθύτερη γνωριμία καί συνεργασία μεταξύ τῶν κατὰ τόπους Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, ἐκαλλιέργησε συστηματικότερα τήν Θεολογία της καί μάλιστα τήν ἀντιρρητική, ἐνεβάθυνε στήν πατερική παράδοση καί θεολογία, ἐμελέτησε μέ ἐμβρίθεια τήν Ἱστορία της, ἀξιοποίησε τόν πνευματικό πλοῦτο της καί ἀνέπτυξε ὅλο τόν δυναμισμό της στήν διαλεκτική ἐπικοινωνία της μέ τοὺς Ἑτεροδόξους.